

**МДҲ ҲУҚУҚИЙ МАКОНИДА КОРРУПЦИЯ ЖИНОЯТЛАРИНИ КВАЛИФИКАЦИЯ
ҚИЛИШ ВА ЖАЗОЛАШ СТАНДАРТЛАРИ**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17220041>

Нурмухаммедова Гўзалхон Баҳодировна

*Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети Жиноий-
ҳуқуқий фанлар кафедраси доценти, ю.ф.фд. (PhD), доцент*

Аннотация: Мазкур мақолада МДҲ ҳуқуқий маконида коррупцияга оид жиноятларни квалификация қилиш ва жазолаш стандартлари таҳлил қилинган. Россия, Қозоғистон, Беларусь, Қирғизистон ва Озарбайжон қонунчилиги асосида пора олиш ва пора бериш, мансаб ваколатини суиистеъмол қилиш, манфаатлар тўқнашуви ҳамда давлат мулкни талон-тарож қилиш билан боғлиқ жиноятлар қиёсий ўрганилган. Шу билан бирга, жазо сиёсатининг қатъийлиги ва унинг муқаррарлиги, юридик шахсларнинг жавобгарлиги, мансабдор шахсларни умрбод хизматдан четлатиш ва мулкни мусодара қилиш каби чоралар таҳлил этилган. Тадқиқотда айрим давлатларда (Қозоғистон, Арманистон, Қирғизистон) коррупцияга қарши ислохотлар ва суд амалиётида юқори мартабали амалдорларни жавобгарликка тортиш ҳолатлари қайд этилган бўлса, бошқа мамлакатларда (Россия, Озарбайжон, Беларусь) коррупцияга қарши сиёсий ирода ва шаффофлик муаммолари сақланиб қолгани таъкидланган. Хулоса сифатида, коррупцияга қарши самарали кураш нафақат қонунчилик қатъийлиги, балки унинг муқаррар ижроси, суд-ҳуқуқ тизимининг мустақиллиги ва жамоатчилик назорати билан боғлиқлиги асослаб берилган.

Калит сўзлар: МДҲ, коррупция, пора олиш, пора бериш, жиноят қонуни, жазо сиёсати, манфаатлар тўқнашуви, хизмат суиистеъмоли, давлат мулкни талон-тарож қилиш, юридик шахс жавобгарлиги, мулк мусодараси, Россия, Қозоғистон, Беларусь, Қирғизистон, Озарбайжон, CPI индекси, халқаро стандартлар, жамоатчилик назорати, ҳуқуқ устуворлиги.

**СТАНДАРТЫ КВАЛИФИКАЦИИ И НАКАЗАНИЯ ЗА КОРРУПЦИОННЫЕ
ПРЕСТУПЛЕНИЯ В ПРАВОВОМ ПРОСТРАНСТВЕ СНГ**

Нурмухаммедова Гузалхон Баходировна

*Доцент кафедры уголовно-правовых дисциплин
Университета общественной безопасности Республики Узбекистан
д.ф.ю.н. (PhD), доцент*

Аннотация: В статье рассматриваются стандарты квалификации и наказания за коррупционные преступления в правовом пространстве СНГ. На примере законодательства России, Казахстана, Беларуси, Киргизии и Азербайджана анализируются составы преступлений: взяточничество (активное и пассивное), злоупотребление должностными полномочиями, конфликт интересов, растрата государственного имущества. Подробно исследованы санкции: лишение свободы, штрафы, конфискация имущества, пожизненный запрет на государственную службу, ответственность юридических лиц. Особое внимание уделяется различиям: в Казахстане и Киргизии — ужесточение наказаний и привлечение к ответственности высокопоставленных чиновников; в России, Беларуси и Азербайджане — сохранение системных проблем, связанных с политической волей, прозрачностью и общественным контролем. Автор делает вывод, что эффективность антикоррупционной политики зависит не только от строгости закона, но и от его неизбежного применения, независимости судебной системы и развития институтов гражданского общества.

Ключевые слова: СНГ, коррупция, взяточничество, активная взятка, пассивная взятка, уголовное законодательство, наказательная политика, конфликт интересов, злоупотребление властью, растрата госимущества, ответственность юридических лиц, конфискация, Россия, Казахстан, Беларусь, Киргизия, Азербайджан, индекс CPI, международные стандарты, общественный контроль, верховенство права.

STANDARDS OF QUALIFICATION AND PUNISHMENT FOR CORRUPTION CRIMES IN THE CIS LEGAL SPACE

Guzalkhon Bahodirovna Nurmukhammadova

Associate Professor, Department of Criminal Law Disciplines

University of Public Security of the Republic of Uzbekistan

PhD in Law, Associate Professor

Annotation: This article examines the standards of qualification and punishment for corruption-related crimes within the CIS legal space. Based on the legislation of Russia, Kazakhstan, Belarus, Kyrgyzstan, and Azerbaijan, the paper analyzes the criminalization of bribery (active and passive), abuse of office, conflict of interest, and embezzlement of state property. Particular attention is given to punitive measures such as imprisonment, heavy fines, confiscation of assets, lifetime disqualification from public service, and corporate liability. The study reveals differences among the CIS states: Kazakhstan and Kyrgyzstan have tightened sanctions and prosecuted high-ranking officials, while Russia, Belarus, and Azerbaijan still face systemic challenges due to lack of transparency and political will. The

findings demonstrate that effective anti-corruption efforts depend not only on strict laws but also on their inevitable enforcement, independence of the judiciary, and strong public oversight. The article concludes that international standards and civil society involvement remain essential for sustainable anti-corruption reforms in the CIS.

Keywords: CIS, corruption, bribery, active bribery, passive bribery, criminal law, punishment policy, conflict of interest, abuse of office, embezzlement of state property, corporate liability, asset confiscation, Russia, Kazakhstan, Belarus, Kyrgyzstan, Azerbaijan, CPI index, international standards, public oversight, rule of law, inevitability of punishment.

Россия қонунчилигида коррупция тушунчаси 2008 йил 25 декабрда қабул қилинган «Коррупцияга қарши кураш тўғрисида»ги 273-ФЗ сонли Федерал қонуннинг 1-моддасида аниқ белгиланган. Унга кўра, коррупция деганда мансабдор шахснинг ўз хизмат мавқеини жамият ва давлатнинг қонуний манфаатларига зид равишда шахсий ёки учинчи шахслар манфаати учун моддий ёки номоддий наф олиш мақсадида суиистеъмол қилиши (масалан, пора олиши ёки пора бериши, хизмат ваколатларини суиистеъмол қилиши, тижорат пораси олиши) ҳамда бошқа шахсларнинг бундай нафни мансабдорга ноқонуний тақдим этиши тушунилади[1]. Шунингдек, юридик шахс номидан ёки манфаатида шу каби ҳаракатларни амалга ошириш ҳам коррупция ҳисобланади. Россия Федерацияси коррупцияга қарши асосий меъёрий ҳужжатларига мазкур Федераль қонундан ташқари Жиноят кодекси (масалан, 285-модда – хизмат ваколатини суиистеъмол қилиш, 290-модда – пора олиш, 291-модда – пора бериш, 289-модда – мансабдорнинг тадбиркорлик фаолиятида ноқонуний иштирок этиши ва ҳ.к.) ҳамда Давлат фуқаролик хизмати тўғрисидаги қонун ва бошқа идоралараро меъёрлар киради[2].

Россия Федерацияси Жиноят кодексида пора олиш (пассив пора, 290-модда) ва пора бериш (актив пора, 291-модда) алоҳида таркиблар сифатида белгиланган. Пора бериш-олиш жиноятлари субъектлари – мансабдор шахслар ва уларга пора таклиф этувчи шахслар ҳисобланади. Қонунда пора моддий бойлик, қимматбаҳо ашё, мол-мулкка доир ҳуқуқ ёки хизмат кўринишида бўлиши мумкинлиги қайд этилган. Пора бериш-олиш учун жазо хавфлилиқ даражасига кўра дифференциацияланади: масалан, кичик миқдордаги пора учун – уч йилгача озодликдан маҳрум этиш тайинланса, йирик миқдордаги пора олишда мансабдор шахсга ёки пора берувчига ўн беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш жазоси қўлланилиши мумкин. Шунингдек, пора миқдорига нисбатан 10 баробардан 100 баробаргача жарима тақийқланиши мумкинлиги қонун билан белгиланган. Пора олиш-бериш билан боғлиқ воситачилик учун ҳам жиноий жавобгарлик назарда тутилган (масалан, мансабдорга пора беришда ёрдамлашиш 12 йилгача қамоқ жазоси билан жазоланади). Россия ҳуқуқида пора учун тижорат ва давлат хизмати ўртасида алоҳида тартиб мавжуд эмас – тижорат ташкилоти ходимини манфаат эвазига номаъқул ҳаракат қилишга кўндириш ҳам пора жинояти сифатида баҳоланади.

Россия Жиноят кодексида мансабдор шахснинг ўз хизмат ваколатларини суиистеъмол қилиб қонунга хилоф ҳаракатлар содир этиши 285-моддада жиноят таркиби сифатида белгиланган. Унга кўра, мансаб ваколатини суиистеъмол қилиш натижасида жиддий зарар етказилса, айбдор шахсга ўн йилгача озодликдан маҳрум қилиш жазоси қўлланилиши мумкин. Шу билан бирга, мансабдор шахснинг ваколатидан ташқари ҳаракатлари (ҳаддан ошириш) ва хизмат сохтакорлиги каби бошқа мансабдорлик жиноятлари ҳам мавжуд. Манфаатлар тўқнашуви Россияда алоҳида жиноят сифатида квалификация қилинмайди, балки профилактик чоратadbир сифатида ҳуқуқий тартибга солинади. Хусусан, 2004 йилдаги 79-ФЗ сонли «Давлат фуқаролик хизмати тўғрисида»ги қонунга мувофиқ, мансабдор шахсларга тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиш таъқиқланган ва бу таъқиқни бузиш ҳуқуқбузарликка сабаб бўлади[3]. Агар мансабдор шахс хизмат мавқеидан фойдаланиб тижорат фаолиятида иштирок этса, бундай ҳаракат Жиноят кодексининг 289-моддаси (мансабдорнинг тадбиркорлик фаолиятида ноқонуний иштирок этиши) асосида жиноий жавобгарликка тортилади. Шунингдек, коррупцияга қарши қонунчилиikka мувофиқ мансабдор шахс манфаатлар тўқнашувига йўл қўйса ёки тегишли маълумотларни яширса, уни ишончни йўқотганлик негизида лавозимидан озод этиш имконияти ҳам назарда тутилган[4].

Қозоғистон Республикасида коррупциянинг ҳуқуқий таърифи 2015 йилда қабул қилинган «Коррупцияга қарши кураш тўғрисида»ги Қонунда берилган. Унда коррупция – масъул давлат лавозимидаги шахслар ёки давлат функцияларини амалга оширувчи бошқа мансабдор шахсларнинг ўз хизмат (лавозим) ваколатларини ва улар билан боғлиқ имкониятларни ноқонуний тарзда шахсий ёки бошқа шахслар манфаати учун моддий ёки номоддий наф ва имтиёзлар олиш мақсадида суиистеъмол қилиши, шунингдек бундай шахсларни уларга ноқонуний манфаатлар таклиф этиш ёки бериш орқали мазкур нафни таъминлаш ҳолатлари сифатида белгиланади[5]. Қонун коррупцион ҳуқуқбузарлик субъектларини аниқлаб беради, жумладан, давлат функцияларини амалга оширувчи шахслар, маҳаллий ўзини-ўзи бошқарув органи мансабдорлари, давлат ташкилотлари ва квази-давлат сектори вакиллари ҳам коррупция субъекти бўлиши мумкин. Шунингдек, Қозоғистон коррупцияга қарши қонунчилигида манфаатлар тўқнашуви тушунчаси ҳам киритилган бўлиб, мансабдор шахснинг шахсий манфаатлари унинг хизмат вазифаларини тўғри бажаришига ҳалақит бериш эҳтимоли тушунилади ва бундай ҳолатларни олдини олиш чоралари назарда тутилган.

Қозоғистон Жиноят кодексида пора олиш ва пора бериш учун қатъий жавобгарлик белгиланган. 2015 йилги янги таҳрирдаги Жиноят кодексига мувофиқ, пора бериш ва олиш билан боғлиқ бир қатор жиноят таркиблари мавжуд: пора олиш (мансабдор томонидан моддий қимматликларни қабул қилиш), пора бериш, пора беришга воситачилик қилиш ва ҳатто пора беришни ваъда қилиш ёки таклиф қилиш. Яқинда Қозоғистон парламентси пора бериш ваъдаси ёки таклифини ҳам

жиноийлаштириш ташаббусини кўриб чиқди[6]. Коррупция билан боғлиқ жиноятлар учун Қозоғистонда белгиланган жазолар жуда қаттиқ – улар оғир жиноятларга тенглаштирилган даражада. Масалан, пора олиш-бериш учун белгиланган қамоқ жазолари муддати озодликка қарши жиноятлар билан таққосланади, айрим ҳолларда умрбод хизматдан четлаштириш ҳам қўлланилади. Қонунга мувофиқ, коррупцион жиноят содир этган шахслар умрбод давлат хизмати ва квази-давлат секторида ишлаш ҳуқуқидан маҳрум этилади[6]. Шунингдек, уларга шартли ҳукм ёки жазодан муддатидан олдин шартли озод этиш қўлланилмайди, яъни оғир коррупция жиноятида айбланган шахс жазони тўлиқ ўтаб чиқиши шарт. Коррупция учун судланиб, зарарни қоплаб берганлик асосида яраша келишиш институти ҳам қўлланилмайди, бундан ташқари бундай жиноятлар бўйича даъво муддати узайтирилган. Пора олиш ёки бериш миқдори катта бўлган ҳолларда 10 йилдан 15 йилгача қамоқ жазоси тайинланиши, мулки мусодара қилиниши ва айрим ҳолларда махсус мусодара қўлланилиши мумкин. Қозоғистон ҳуқуқ тартибот амалиётида пора билан қўлга тушган нафақат қуйи, балки юқори мартабали амалдорлар ҳам жиноий жавобгарликка тортилган ҳолатлар кўп учрапти – сўнгги йилларда вазирлар, вилоят ҳокимлари, миллий компаниялар раҳбарлари устидан суд ҳукмлари чиқарилгани давлатнинг бу борадаги муросасиз сиёсати далилидир.

Қозоғистон Жиноят кодексида мансаб ваколатини суиистеъмол қилиш (ҳокимият ёки хизмат ваколатини ножоиз тарзда ишлатиш) ҳамда хизмат ваколатини ошириб юбориш жиноятлари мавжуд. Бундай қилмишлар айниқса оғир оқибатларга олиб келса, оғир ёки ўта оғир жиноят сифатида квалификацияланади ва узоқ муддатли қамоқ жазоси белгиланади. Манфаатлар тўқнашувига оид масалалар эса асосан коррупциянинг олдини олиш механизмлари сифатида кўрилади. Қонун билан мансабдор шахсларга бир вақтда икки мансабни эгаллаш, хусусий тадбиркорлик билан шуғулланиш тақиқланган. Бундай қоидалар давлат хизматчиларига нисбатан жорий этилиб, уларга риоя этмаган шахслар интизомий тартибда ишдан бўшатилиши ва коррупцион ҳуқуқбузарлик сифатида жиноий жавобгарликка тортилиши мумкин. Масалан, Қозоғистон Жиноят кодекси мансабдор шахснинг тижорат ташкилотларида бевосита иштирок этишини тақиқлайди ва буни бузганлик учун тегишли жиноят таркибини назарда тутди. Шу билан бирга, Қозоғистонда амалга оширилаётган ислохотларга кўра, манфаатлар тўқнашувини барвақт аниқлаш ва четлаштириш учун жамоатчилик назоратини кучайтириш устувор вазифалардан бири этиб белгиланган.

Беларус Республикасида коррупцияга қарши кураш давлат сиёсати даражасидаги масала бўлиб, 2015 йил 15 июлда қабул қилинган «Коррупцияга қарши кураш тўғрисида»ги Қонун билан ҳуқуқий асос мустаҳкамланган. Мазкур қонуннинг 1-моддасида “коррупция” тушунчаси атрофлича баён қилинган: унга кўра, давлат мансабдори ёки унга тенглаштирилган шахс ўз хизмати мавқеи ва унга боғлиқ имкониятлардан қасддан фойдаланиб ўзини ёки учинчи шахсларни моддий ёки бошқа наф билан ноқонуний таъминлаши, шунингдек давлат мансабдорини (шу

жумладан хорижий мансабдорни) пора эвазига ўз хизмат вазифалари бўйича маълум ҳаракатни бажаришга ёки бажармасликка кўндириш ҳолатлари коррупция деб эътироф этилади[7]. Шу тариқа, Беларусь қонунчилигида коррупция ҳам мансабдорнинг наф йўлида суиистеъмол қилиши, ҳам пора бериш йўли билан мансабдорни сотиб олишни ўз ичига олади. Қонун давлат хизматчилари учун қатъий чекловлар ўрнатиб, коррупциянинг олдини олишга қаратилган чораларни ҳам назарда тутган. Масалан, коррупцияда айбланиб обрўси тўкилганлик асосида ишдан бўшатиш шахсларни юқори давлат лавозимларига тайинлаш тақиқланганлиги белгиланган. Давлат хизматчиларига яқин қариндошлар билан бир идорада тўғридан-тўғри бўйсунув муносабатида ишлаш тақиқланади, қимматбаҳо совғалар қабул қилиш чекланган.

Беларус Жиноят кодексида пора олиш ва пора бериш учун жиноий жавобгарлик белгиланган бўлиб, Россия ва бошқа кўп постсовет давлатлари каби модда диспозициялари ўхшаш. Пора олиш (мансабдор шахс томонидан) ва пора бериш (фуқаро томонидан) алоҳида моддаларда баён этилган, шунингдек пора беришга ёрдамлашиш ёки пора талаб қилиш ҳолатлари учун ҳам жиноий жазо назарда тутилган. Беларусь суд амалиётида пора билан боғлиқ ишлар асосан ички ишлар органлари ва бошқа назорат идоралари томонидан очилади. Расмий маълумотларга кўра, мамлакатда коррупцияга оид ишлар асосан пора талаб қилиш ва пора олиш, хизмат қалбакилаштириш, фирибгарлик ва ваколатни суиистеъмол қилиш соҳаларига тўғри келади[8]. Оддий пора бериш ҳолати учун белгиланган жазо бир неча йил озодликдан маҳрум қилиш ва жарима, оғир ҳолатларда эса 10 йилгача қамоқ жазоси тайинланиши мумкин. Пора олувчи мансабдорга нисбатан лавозимни эгаллаш ҳуқуқидан маҳрум этиш, мулкни мусодара қилиш каби қўшимча жазолар ҳам қўлланилади. Беларусь қонунчилиги бўйича агар пора олувчи шахс порани талаб қилган бўлса ёки пора берувчи шахс порани бергандан сўнг тез орада бу ҳақда хабар берса, у жазодан озод қилиниши мумкин. Пора билан боғлиқ айрим ҳолатлар президент ҳузуридаги бош прокуратура ва Миллий хавфсизлик қўмитаси томонидан юксак даражада назорат қилиниб борилади.

Беларус Жиноят кодексида мансаб ваколатини суиистеъмол қилиб қасддан ҳужжатларга зид ҳаракат қилиш ёки қилмаслик, ҳокимиятни ошириб юбориш, мансаб сохтакорлиги каби бир қатор мансабдорлик жиноятлари белгиланган. Хизмат ваколатини суиистеъмол қилиш натижасида жиддий зарар етказилган бўлса, бундай ҳаракат учун 10 йилгача озодликдан маҳрум этиш жазоси қўлланилиши мумкин. Беларусь қонунчилигида манфаатлар тўқнашуви тушунчаси алоҳида ёритилмаган, бироқ давлат хизматчилари учун яқин қариндошларни бир идорада ишга олиш чеклангани, хизмат вазифалари билан боғлиқ қарорлар қабул қилишда шахсий манфаатни яшириш тақиқлангани одоб-ахлоқ қоидаларида баён этилган. Агар мансабдор шахс манфаатлар тўқнашувини вақтида маълум қилмаса ва натижада ваколатини суиистеъмол қилса, бундай ҳолат уни ишдан олиб ташлашга ёки жиноий

жавобгарликка тортишга сабаб бўлади. Масалан, 2021 йилда бир неча маҳаллий даражадаги амалдорлар тендер савдоларида ўз қариндошлари фирмаларига ноқонуний ғалаба таъминлаб бергани учун айбланиб, хизмат ваколатини суиистеъмол қилиш моддаси билан жиноий жавобгарликка тортилди. Беларусда манфаатлар тўқнашуви ва коррупцияга қарши курашга доир чоралар президент фармонлари орқали ҳам кучайтириб борилади – давлат раҳбари Александр Лукашенко ҳар йили коррупцияга қарши йиғилишларда амалдорларни огоҳлантириб, ҳар қандай порахўрлик ва қариндошчилик ҳолатлари учун шахсан қаттиқ жазо беришини таъкидлайди.

Таҳлил қилинган МДХ давлатларида коррупцияга қарши қонунчилик асослари бир-бирига яқин бўлиб, барчасида пора олиш ва бериш, мансаб суиистеъмолчилиги, давлат маблағларини талон-тарож этиш каби қилмишлар жиноий жавобгарликка тортилади. Бироқ ҳар бир мамлакат ўзининг сиёсий-ҳуқуқий муҳитига кўра муайян фарқларга эга. Қозоғистон коррупцияга қарши ислоҳотлар бўйича нисбатан илгарилаб, халқаро стандартларга мос қонунлар қабул қилган ва амалда юқори мартабали амалдорларни жиноий жавобгарликка тортишга уринмоқда. Қозоғистонда жазо муқаррарлигини таъминлаш учун коррупцияга оид жиноятчиларга шартли ҳукм ва амнистия бермаслик, умрбод давлат хизматидан четлатиш каби қоидаларни жорий этиш таклифини киритган.

Қирғизистон 2024 йилда жазони кескинлаштириб, коррупция учун “ҳибсдан қутулиш” имкониятини йўқ қилди ва умрбод лавозимни тақиқлаш чорасини қабул қилди[9]. Бу чоралар Мариматов каби порахўр амалдорларнинг катта пул тўлаб жазодан қутулган ҳолатларига жавоб сифатида кўрилмоқда. Россия, Озарбайжон ва Беларусда ҳам қонунчиликда коррупция тушунчаси ва жиноий таркиблар аниқ белгиланган, лекин уларда коррупцияга қарши кураш самарадорлиги давлат бошқаруви хусусияти билан боғлиқ. Россия қонунлари қатъий бўлса-да, 2022–2024 йилларда мамлакатнинг CPI баллари кескин пасайиб, ҳокимиятдаги махфийлик ва ҳисобдорликнинг йўқлиги коррупцияни чуқурлаштиргани кузатилди[10]. Озарбайжонда қонунчилик мукамал тузилгани ҳолда, амалда “элита дахлсизлиги” мавжудлигича қолмоқда – юқори доирадаги коррупция ҳолатлари деярли очиқланмайди, бу эса CPI балларининг минтақада энг паст даражага (22 балл) тушишига олиб келди. Беларусда коррупцияга қарши мўросасиз шиорлар остида айрим порахўрлар жазоланса-да, мамлакатдаги “улкан коррупция” – ҳокимият тепасидаги манфаатдор гуруҳлар томонидан ресурсларни назорат қилиш ҳолати – ҳал этилмаган муаммо сифатида қолмоқда[11].

Умумий хулоса қилиб айтганда, МДХ доирасида коррупцияга қарши қонунчилик асослари ўхшаш бўлса-да, уларнинг қўлланилиши ва ижросида сезиларли фарқлар мавжуд. Ўзбекистондан КПИ кўрсаткичлари бўйича юқори ўринда турган айрим қўшни давлатлар (Қозоғистон, Арманистон, Беларусь) қонунчиликни такомиллаштириш ва жазони кучайтириш орқали извест натижаларга эришган.

Масалан, Қозоғистон ва Қирғизистон коррупция учун шартли озод этишни бекор қилди ва умрбод хизмат чекловларини жорий этди, Арманистон эса юқори даражадаги амалдорларни жиноий жавобгарликка тортишдан қайтмаётганини кўрсатди. Шу билан бирга, Россия ва Озарбайжон каби давлатларда сиёсий омиллар тўғрисида коррупцияга қарши кураш сўраги пасайгани ва ҳатто коррупция даражаси ошгани кўзатиш мумкин. Коррупцияга қарши курашнинг муваффақияти нафақат қонунларнинг қатъийлиги, балки ҳукуматнинг сиёсий иродаси, сўз эркинлиги ва фуқаролик жамияти фаоллигидан ҳам боғлиқ экани кўринади. Масалан, Арманистон ва Қозоғистонда жамоатчилик босими ва ислохотчи раҳбарият сўй-ҳаракатлари коррупцияга қарши чораларни жадаллаштирган бўлса, Беларусьда авторитар бошқарув услуби коррупцияни тизимли муаммага айлантириб, уни яширин тарзда сақлаб қолмоқда. Бу таҳлилдан чиқадиган яна бир сабоқ шуки, коррупцияга қарши курашда халқаро ҳамкорлик ва тажриба алмашуви ҳам муҳим ўрин тутмоқда – барча кўриб чиқилган давлатлар ВМТнинг Коррупцияга қарши конвенцияси иштирокчиси ҳисобланади ва уларнинг қонунчилигида унинг талаблари акс этган. Ҳар бир мамлакат учун энг яхши тажриба – бу қонуннинг амалий ижросини таъминлаш, суд-ҳуқуқ тизимининг мустақиллигини кафолатлаш ва жамоатчилик назоратини кучайтиришдан иборат. Фақат шундагина коррупцияга қарши қонунлар қоғозда қолиб кетмай, амалда ҳам самара беради.

Таҳлиллар шуни кўрсатадики, коррупцияга оид жиноятларни квалификация қилишда ҳали ҳам назарий ва амалий муаммолар мавжуд. Уларни бартараф этиш учун миллий қонунчиликда аниқ ва изчил таърифлар бериш, халқаро стандартлар билан уйғунлаштириш ҳамда жазонинг муқаррарлиги принципини таъминлаш зарур. Шу билан бирга, профилактик ва институционал чораларни кенг қамровда жорий этиш коррупцияга қарши кураш самарадорлигини оширишнинг асосий кафолати бўлиб хизмат қилади.

1. Коррупцияга оид жиноятлар субъектлари масаласини аниқ белгилаш назарий жиҳатдан жиноят ҳуқуқи тизимини такомиллаштиришда ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Бу борада мансабдор шахс тушунчасини кенг қамровда талқин қилиш билан бирга, унинг ҳуқуқий чекловларини ҳам белгилаш зарур.

2. Пора ва совға ўртасидаги чегарани илмий жиҳатдан фарқлаш учун асосий мезон сифатида унинг мақсад ва мотиви белгиланиши лозим. Хусусан, агар тақдим этилаётган совға хизмат вазифасини бажаришга таъсир этиш нияти билан берилаётган бўлса, у пора ҳисобланиши керак.

3. Жазолар самарадорлиги назарий жиҳатдан жазонинг оғирлигига эмас, балки унинг муқаррарлигига боғлиқлиги асосланади. Бу қоида коррупцияга қарши курашда жазо сиёсатидаги устувор йўналиш бўлиши зарур.

4. Қонунчиликдаги аниқликни таъминлаш мақсадида:

“Мансабдор шахс” тушунчасини Жиноят кодекси умумий қисмида аниқ ҳуқуқий таъриф сифатида киритиш;

пора ва совғани фарқлаш мезонларини изчил равишда нормаларда белгилаш;
суд-тергов амалиёти учун методик тавсиялар ишлаб чиқиш.

5. Жазо сиёсатини такомиллаштириш:

пора ва коррупция учун мулкни тўлиқ мусодара қилиш, катта жарималар, давлат хизматидан четлатишни кучайтириш;

юридик шахсларнинг жавобгарлигини қонун даражасида жорий қилиш;

юқори мансаб эгалари учун қўшимча санкциялар белгилаш.

6. Институционал чоралар:

махсус антикоррупция прокурори лавозимини жорий этиш;

коррупция ишлари бўйича ягона суд амалиётини таъминлаш мақсадида Пленум қарорини янгилаш;

жамоатчилик назоратини кучайтириш ва коррупцияни фош этган шахсларни қонунан ҳимоя қилиш.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_82959/
2. Russia - Global bribery offenses guide // dlapiper.com
3. https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_48601/
4. https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_82959/
5. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000410>
6. FIGHTING CORRUPTION: KAZAKHSTAN REFORMS ITS ANTI-CORRUPTION LEGISLATION. 18.03.2025 // parlaminstant.kz/qtr/pib.kz
7. <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=H11500305>
8. 2023 Country Reports on Human Rights Practices: Belarus // [state.gov](https://www.state.gov)
9. Kyrgyzstan Toughens Liability for Corruption, 10 March 2025 // https://anticor.world/en/main/news_page/kyrgyzstan_toughens_liability_for_corruption_
10. Corruption Perceptions Index 2024: Russia Scores 22 Points – Its Worst Result in History // [ti-russia.org](https://www.transparency.org)
11. Belarus: State capture and grand corruption remain unchecked // [transparency.org](https://www.transparency.org)